

BOLNIŠNICA V MARIBORU OD USTANOVITVE DO 2. SVETOVNE VOJNE

GENERAL HOSPITAL MARIBOR FROM ITS FOUNDATION TILL WORLD WAR II

Gregor Pivec

Splošna bolnišnica Maribor, Ljubljanska 5, 2000 Maribor

Ključne besede: zgodovina medicine; splošna bolnišnica; Maribor

Key words: history of medicine; general hospital; Maribor

Izvleček – Izhodišča. Leta 1799 je mestni magistrat izdal okrožnico o ustanovitvi mestne bolnišnice v tedaj znova prenovljenem poslopju mestnega špitala, kjer je bilo poslej prostora za 24 bolnikov. Mariborska bolnišnica je v špitalskem poslopju delovala do leta 1855, v obdobju od ustanovitve do selitve pa je pridobila dodatnih 26 postelj. Zadnji desetletji delovanja bolnišnice na prvotnem naslovu je s svojim prizadevnim delom zaznamoval mestni fizik dr. Anton Kuker. Prebivalstvo Maribora je v prvi polovici 19. stoletja hitro naraščalo, predvsem zaradi gradnje južne železnice. Mestna oblast je zato kupila Prosenjakovo vilo v Magdalenskem predmestju, v kateri je z letom 1855 pričela delovati mestna bolnišnica z 28 sobami za 110 bolnikov. Nego bolnikov so za celo stoletje prevzele sestre usmiljenke reda Sv. Vincencija Pavelskega. V bolnišnico so kmalu sprejemali več kot 1000 bolnikov letno, najpogostejše bolezni pa so bile pljučni katar, gastritis in vročica. Leta 1872, ko se je v bolnišnici zaposlil magister kirurgije Feliks Ferk, sta se dokončno ločila interni »medicinski« in »eksterni« kirurški oddelek. Kljub pomanjkanju možnosti za izobraževanje je v tem obdobju v bolnišnici in v mestu delalo že precejšnje število slovenskih zdravnikov. V zadnjih desetletjih 19. stoletja so bolnišnico pogosto prenavljali in širili. Do prve svetovne vojne se je modernizirala tudi infrastruktura (telefon, vodovod, ogrevanje, razsvetljava). Leta 1914 je bolnišnica dobila prvo rentgensko napravo. Za razvoj bolnišnice rned obema svetovnima vojnoma so bili pomembni prihodi slovenskih zdravnikov Ivana Matka, Mirka Černiča, Janka Dernovška in Hugona Robiča. Iz prvotnega eksternega in medicinskega oddelka so se osamosvojili interni, kirurški, dermatovenerološki, ginekološko-porodniški in infekcijski oddelek, rentgenski zavod in prosektura ter pljučni odsek, ustanovljen je bil tudi oddelek za ušesne in očesne bolezni. Po razpadu avstroogrške monarhije se je mariborska bolnišnica izvila iz sence dotlej dominantne regionalne bolnišnice v Gradcu. Ob večjem dotoku bolnikov se je začel hitrejši strokovni razvoj. Ob začetku druge svetovne vojne je bolnišnica obsegala šest oddelkov, dva zavoda in lekarno; ime-la je razvejano upravo in številne pomožne službe.

Abstract – Background. Author describes the history of General Hospital Maribor from its foundation (1799) to the beginning of World War II. In 1799 the magistrate of the town Maribor issued a memorandum regarding establishment of a town hospital in the renovated building of the town hospice, providing space for 24 patients. The work of the hospital was carried out in the former hospice building until 1855. 26 beds were added in the period between its establishment and eventual relocation. The last two decades of the hospital's operation at the original location were marked by the assiduous work of the town's physicist, Dr. Anton Kuker. In the first half of the 19th century, the population of Maribor rapidly grew as a consequence of the construction of the Southern Railway. The city authorities therefore purchased the Prosenjak family villa in the Magdalena suburbs and relocated the hospital to it in 1855, providing 28 rooms for 110 patients. For a whole century, the care of patients was taken over by the Daughters of Charity of Saint Vincent de Paul. The hospital was soon admitting over 1000 patients a year; the most common complaints being pulmonary catarrh, gastritis and fever. In 1872, when the Master of Surgery, Feliks Ferk, joined the hospital, the internal, medical, and the »external« surgical departments were formed. Although medical studies were not easily accessible, there was a number of Slovene physicians working in the hospital and the town in that period. In the last decades of the 19th century, the hospital was often renovated and enlarged. The infrastructure (telephone, water supply system, heating, lighting) had also been modernized by World War I. In 1914, the first X-ray apparatus was purchased. Between the wars, the hospital's development was stepped up by the recruitment of the Slovene physicians Ivan Matko, Mirko Černič, Janko Dernovšek and Hugon Robič. The initial external and medical departments split into several departments: internal medicine, surgery, dermatovenerology, gynaecology and obstetrics, infectious diseases, an X-ray institute, an autopsy department, and a pulmonary department. A department of otology and ophthalmology was also founded. After the disintegration of the Austro-Hungarian Empire, Maribor Hospital was no longer overshadowed by the formerly dominant regional hospital in Graz in present-day Austria. A greater number of patients entailed more rapid professional development. At the beginning of World War II, the hospital comprised six departments, two institutes and a dispensary, and had an elaborate administrative structure with numerous support services.

Uvod

Leta 1799 je mestni magistrat izdal okrožnico o ustanovitvi mestne bolnišnice v tedaj znova prenovljenem poslopju mestnega špitala, kjer je bilo poslej prostora za 24 bolnikov. Leta 1814 so v Mariboru za številno vojaštvo v mestu ustanovili lazaret, leta 1845 pa zaradi pogoste griže in pogostega tifusa med gradbenimi delavci južne železnice še začasno bolnišnico za nalezljive bolezni. Mestna bolnišnica je delovala v poslopju špitala na Slomškovem trgu v letih 1799–1855 in v tem času postopoma razširila zmogljivosti z začetnih 24 na 40 postelj (1).

V bolnišnici je še naprej bivalo veliko onemoglih, revnih in duševno bolnih. Šele po ustanovitvi graške umobolnice in potem, ko so v Mariboru očili onemogle od bolnih (leta 1843), je postala mariborska bolnišnica moderna zdravstvena ustanova, ki pa se je kljub dotoku prostovoljnih prispevkov stalno soočala s finančnimi težavami (2). Tako je leta 1811, v času francoskih vojn, država razglasila plačilno nezmožnost, osem let zatem pa je avstrijski dvorni dekret razglasil vse bolnišnice in hiralnice za krajevne zavode v pristojnosti občin.

Obdobje med 1827 in 1855

Od leta 1827 dalje je bil ordinarij v mariborski mestni bolnišnici mestni fizik dr. Anton Kuker (1–3). Po njegovem poročilu o 12-letnem vodenju bolnišnice z dne 13. 8. 1839 je bilo v tistem času v bolnišnici prostora za 40 bolnikov, zasedenih pa nikoli ni bilo več kakor 28 postelj. Okrožni urad je mestnemu fiziku naročil izdelavo strokovnega mnenja o možnih izboljšavah v bolnišnici (4). Anton Kuker se je zavzel za učinkovitejšo upravo in skrbnejši popis bolnikov, saj so predvsem sifilitični bolniki pogosto tajili osebne podatke. Bolnišnica bi si morala zagotoviti vnaprejšnje plačilo oskrbnine, z izjemo hudih poškodovancev in bolnih popotnikov (rokodelski pomočniki so znali s trebuchom za kruhom prehoditi vse cesarstvo). Mestni fizik je zahteval strožji nadzor bolnišnične higiene (zamenjavo posteljnine dvakrat mesečno) in še posebej prehrane, ki naj bi jo mestni nadzornik pogosto sam poskušal. »Oče bolnišnice« (Krankenhausvater) bi moral dnevno obhoditi bolnišnične prostore in redno poročati mestnemu fiziku. Anton Kuker se je zavzel tudi za podvojitev plače bolniškemu strežniku in njegovi ženi, ki sta imela pravico do brezplačne kurjave in razsvetljave (4).

Okrožni urad ni potrdil predloga mestnega fizika o zvišanju bolnišnične oskrbnine. Mesto je zaradi nezadostne oskrbe bolnikov leta 1842 pri deželni vladi zaprosilo za zaposlitev sester usmiljenk Vincencija Pavelškega, ki so pričele srečati bolnikom leta 1844 (1, 2). Antona Kukerja je kot ordinarij zamenjal zdravnik in kirurg Franz Stelzl, ravnatelj bolnišnice pa je sredi stoletja postal mestni fizik dr. Lessing (2, 3). Takrat je postal za sprejem v bolnišnico zdravniški pregled obvezen. Leta 1841 se je zdravilo v bolnišnici že 177 bolnikov, odpuščenih je bilo 142 bolnikov, umrlo jih je 22, 13 pa jih je ostalo v bolnišnici med božičnimi prazniki (2).

V tem obdobju je v mestu in občasno v bolnišnici delovalo že veliko zdravnikov. Leta 1842 je postal okrožni zdravnik in komisar kirurškega odbora v Mariboru dr. Ignacij Česnik, doma s Koroške. Sedem let zatem se mu je pridružil še zdravnik, dr. Matija Prelog (1813–1872), znani slovenski politik, časnikar, taborjan in pisec strokovne literature. Leta 1864 je izdal prevod Hufelandove Makrobiotike, ki je bila prva znanstvena medicinska knjiga, objavljena v Mariboru. V letih 1841–1873 je bil kirurg v Mariboru koroški Slovenec Jurij Srebre (1809–1869), v Rošpohu pa je od leta 1846 deloval kirurg Franc Zemljič. Leta 1841 viri kot znana mariborska zdravnik omenjajo kirurga Antona Mallyja, očeta dolgoletnega predstojni-

ka kasnejšega medicinskega oddelka bolnišnice dr. Arturja Mallyja (1843–1919), leta 1846 pa še dr. Franza Pichlerja z Moravske (3).

Gradnja južne železnice, ki se je bližala Mariboru, je povzročila pospešeno priseljevanje in s tem tudi povečan dotok bolnikov. Zaradi prostorske stiske v bolnišnici je deželna vlada 13. 9. 1844 na predlog mestnih oblasti odobrila razširitev le-te. Prvotno idejo o nadzidavi bolnišnične stavbe je zaradi gradbenih (statičnih) problemov in dotrajanosti stavbe nadomestila odločitev župana Otmarja Reiserja o nakupu in adaptaciji Prosenjakove hiše v Magdalenskem predmestju (5). Do selitve je prišlo po nekaterih virih avgusta (5), po drugih pa oktobra leta 1855 (1, 2). Vlažni in dotrajani stari meščanski špital je še do leta 1891 sprejemal onemogle in obubožane. Novo poslopje mariborske bolnišnice na Tržaški cesti 13 je stalo sredi obširne trate z vrtom in sadovnjakom (2). V enonadstropni zgradbi je bilo v 28 sobah prostora za 110 bolnikov. Leta 1856 je bolnišnica sprejela 470 bolnikov, zaposlovala pa je dva zdravnika, dr. Karla Waltnerja in dr. Ignacija Hackla, štiri usmiljenke s prvo prednico Hildegardo Robič, hlapca in dekle (1, 6).

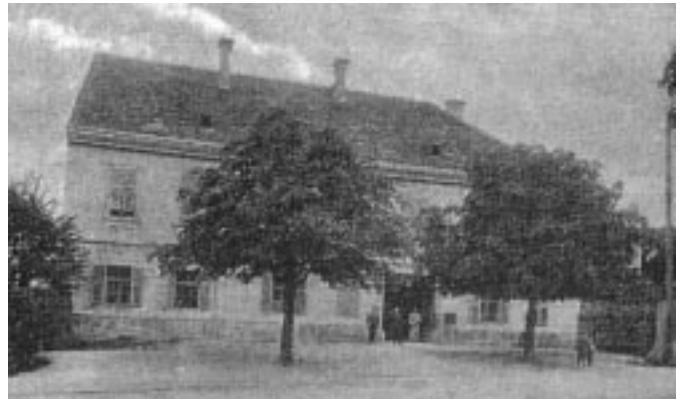
Po preselitvi bolnišnice leta 1855

Leta 1857 je bolnišnica pridobila status javnega zavoda pod upravo deželnega odbora, sodelovanje občin pri upravljanju bolnišnice pa je bilo dokončno ukinjeno leta 1901. Leta 1872 (2) ali 1879 (1) je bil ustanovljen poseben bolnišnični sklad, ki je predstavljal zametek zdravstvenega zavarovalniškega sistema. S pomočjo sklada se je mariborska mestna bolnišnica leta 1884 tudi osamosvojila izpod okrilja mestne občine. Bolnišnico je takrat pod nadzorom deželnega odbora za zdravstvo vodil upravni odbor, ki so ga sestavljali upravnik zavoda, zdravniki, župan občine in dva občinska odbornika, pozneje pa sta jo vodila le še upravnik in deželni odbor (2).

Za razvoj stroke je bilo v tem obdobju pomembno, do je bila leta 1863 ustanovljena graška medicinska fakulteta, tamkajšnja kirurška šola pa je bila ukinjena (7). Kljub naraščajočemu številu diplomiranih zdravnikov je upadanje števila šolanih ranocelnikov na Štajerskem v naslednjih desetletjih povzročilo precejšnje težave. Po poročilu sanitetnega oddelka deželne vlade je bil leta 1887 na Štajerskem en zdravnik ali ranocelnik na 2125 do 2758 prebivalcev, ponekod pa celo na 6247 prebivalcev. Najslabše stanje je bilo v okrajih Slovenj Gradec, Brežice, Ptuj in Celje, kjer so imeli enega zdravnika na 20.000 prebivalcev. Ker je primanjkovalo tudi babic, je bilo približno 90% porodov opravljenih s pomočjo neizprašanih babic (2). Leta 1887 je v Mariboru delovalo osem doktorjev medicine, dva kirurga, živinozdravnik in osemnajst babic. V mestu so bile tri lekarne.

Prav v tem času so v medicino prodirala pomembna nova spoznanja o porodni sepsi (Sammelweiss, leta 1861), Pasteurjeva mikrobiološka odkritja (leta 1862) in Listerjevi antiseptični principi (leta 1867). Tudi številni slovenski zdravniki so izvedli pomembne raziskave in prispevali k pospešenemu razvoju stroke z novimi spoznanji in širjenjem sodobnih medicinskih znanj med kolegi. Leta 1862 je nastalo Štajersko zdravniško društvo, katerega člani so bili tudi zdravniki mariborske bolnišnice in ki je leta 1865 pričelo izdajati glasilo Zdravniški časopis (2). Marburger Zeitung je leta 1862 (8) poročal o obisku škofa Antona Martina Slomška, ki je v spremstvu nekaterih mestnih veljakov obiskal bolnišnico. Samo dva meseca zatem je škof, sicer klenega zdravja, umrl za posledicami ukleščene kile. Leta 1883 je obiskal bolnišnico v Mariboru tudi cesar Franc Jožef (9).

Leto po škofovem obisku je bilo v časopisu možno zaslediti primerjavo stroškov dnevne oskrbe bolnikov v štajerskih bolnišnicah: v Celju je znašala 49 goldinarjev, na Ptuj 40 goldinarjev, v Mariboru 60 goldinarjev, v Maria Zelli 70 goldinarjev,

Sl. 1. *Medicinska stavba, 1913.*Sl. 2. *Glavni vhod, Prosenjakova hiša, 1913.*Sl. 3. *Kuhinja, 1913.*Sl. 4. *Kirurška stavba, 1913.*

jev, Leobnu 52 goldinarjev in pol, v Knittenfeldu in Judenburgu pa 75 goldinarjev (10). Dve leti zatem se je v mariborski bolnišnici zdravilo že 1116 bolnikov, odpuščenih jih je bilo 921, umrlo pa jih je 99 (umrljivost je bila nižja od 9%, če odštejemo neozdravljivo bolne, pa nižja od 4%). Med umrlimi in neozdravljivo bolnimi je bilo petnajst bolnikov z vodenico, deset s sušico, osem s pljučno jetiko, osem s pljučnim edemom, bolnik z želodčnim tumorjem, eden s srčno napako, eden s sapnično jetiko, dva bolnika sta izkašljevala kri, dva sta utrpela izliv krvi v pljuča, pet jih je zadela kap. Najpogostejše bolezni so bile pljučni katar, gastritis, vročica in mrzlica (11). Leta 1868 (12) so se pri 1215 obravnavanih bolnikih tega leta poleg zgoraj naštetih najpogostejših bolezni pojavili še komplicirani zlomi nog in ranitve, kožne bolezni in bolezni neznanega izvora.

V drugi polovici 19. stoletja so med mariborskimi zdravniki najbolj izstopali: magister kirurgije Feliks Ferk (1847–1915), z nastavitvijo katerega sta se leta 1872 v bolnišnici dokončno ločila »eksterni« (kirurški) oddelek in »medicinski« (interni) oddelek (1, 3); mestni zdravnik, ustanovitelj reševalne postaje in poslednji štajerski ranocelnik Jožef Urbaczek (1840–1941) (3); operater in vodja bolnišnice do leta 1909, mestni svetnik in zgodovinar dr. Artur Mally (13); narodnjak, muzealec in tajnik Zdravniškega društva dr. Amand Rak (1847–1919); dr. Matija Šmirmaul (1853–1936); dr. Emil Kartin (1867–1920); prijatelj generala Maistra, dr. Ivan Turšič (1869–1922), še prav posebej pa začetnik zdravljenja revmatskih bolezni z apiterapijo in soustanovitelj Narodnega doma v Mariboru, češki zdravnik Filip Terč (1844–1917) (1).

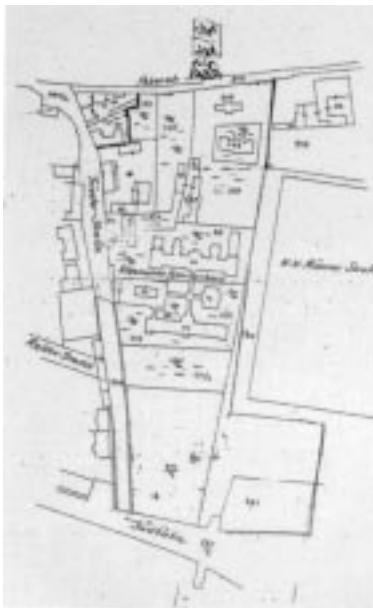
V letih 1864–1865 je mestna občina prizidala severni trakt bolnišnice z mrtvašnico in barako za infekcijske bolezni (1). Bolnišnica ob 65 posteljah še ni imela operacijskih prostorov,

zato je bila upraviteljeva pisarna poleg bolniške sobe in šivalnice pogosto tudi operacijska soba.

Čas po letu 1882 do konca prve svetovne vojne

Leta 1882 se je z odobritvijo deželnega odbora pričela gradnja medicinskega bloka s štirimi dvoranami za bolnike, operacijsko dvorano, kuhinjo, mrtvašnico in zasilno izolirnico, nujno potrebno zaradi epidemije koz (2). V prizidku k medicinskemu bloku so nastale še štiri bolniške sobe in nekaj sobic za premožnejše bolnike, soba za strežnika, čajna kuhinja in dve kopalnici, v kleti pa centralna kurjava, sušilnica, likalnica in skladišča. Prenovili so vodno napeljavo in za kurjavo namesto vroče vode vpeljali paro. Dela, ki jih je prevzel stavbenik Andrej Kufner iz Maribora, so bila plačana s kreditom iz bolnišničnega sklada v višini 50.000 goldinarjev. Novo stavbo – kasneje imenovano stari interni oddelek – so pričeli uporabljati 23. 11. 1891. Bolnišnica je odtlej lahko sprejela do 200 bolnikov hkrati, dnevna oskrbnina pa se je povišala na 65 goldinarjev (2). Leta 1892 je bilo v bolnišnici zaposlenih že 22 ljudi: upravnik, pomožni uradnik, ordinarij, sekundarij, trije strežniki, osem sester s polnim in dve sestri s polovičnim delovnim časom, strežnica, pomožna strežnica, dekli, hlapec, perici in duhovnik (2).

Leta 1897 je bil zaradi vse večjega dotoka bolnikov, predvsem s podeželja (2), pripravljen načrt za izgradnjo moderne splošne mestne bolnišnice. Na dokupljenih zemljiščih so v letih 1898–1903 zrasli kirurški oddelek, nova kuhinja, križni hodnik med kuhinjo, medicinskim in kirurškim oddelkom ter upravnim poslopjem, nova pralnica, gospodarsko poslopje, mrtva-

Sl. 5. Mapa kopija bolnišnice iz leta 1916: Prosenjakova hiša proti Tržaški cesti, eksterni-kirurški oddelek s prizidki na severu, interni-medicinski oddelek na jugu, kuhinja v sredini, »križni« hodnik in »nunski« most med Prosenjakovo hišo in medicinsko-interni oddelek.

šnica in končno tudi prava izolirnica, ki je največja štajerska bolnišnica dotlej še ni imela (2). V starem matičnem poslopju so z izjemo velike bolniške sobe v pritličju severnega krila, kjer so tuberkulozni bolniki ležali vse do leta 1925, ostali samo upravni in stanovanjski prostori (1, 2). Širitev se deloma usmerjali za bolnišnico neprimerni sosedje – kaznilnica, hrupne kovaške delavnice in podjetje, ki se je namenilo samo 14 m od aseptične kirurške dvorane postaviti hlev. Deželni odbor je uspel sčasoma odkupiti večino zemlje, meječe na posest bolnišnice, našel se je tudi nujno potrebn prostor za konjski in svinjski hlev ter zamreženo dvorišče za perutnino (2).

Leta 1901 je bolnišnica dobila telefon. Leto kasneje je opustila zajem vode v sicer čistem vodnjaku in se priključila na mestni vodovod. Čez dve leti je bil dograjen kirurški paviljon, ki ga je bolnišnični sklad plačal z dolgoročnim posojilom Delavskega zavarovalnega zavoda proti nezgodam za Štajersko in Koroško (2). Leta 1904 so namesto petrolejk v bolnišnici končno zasvetile plinske svetilke.

Na kirurškem oddelku je aprila leta 1913 del porušenega in odlučene stropa zahteval smrtno žrtev. Deželni odbor za zdravstvo je priznal upravičenost zahtev po prenovi, dozidav pa zaradi pomanjkanja denarja ni odobril (2). Prva bolnišnična rentgenska naprava je bila z dovoljenjem deželne vlade leta 1914 postavljena kar v stanovanju dr. Oskarja Filaferra (14), ki naj bi se napajala iz centrale Goetsove pivovarne (bolnišnica se je elektrificirala šele z odprtjem falske elektrarne leta 1920). Rentgen so med vojno nujno potrebovali tako za civilne bolnike kot tudi za številne bolne vojake v mestu. Mestna občina je že leta 1914 v sadovnjaku bolnišnice zaradi epidemije kolere postavila tudi vojaško izolirnico. Ordinarij eksternega oddelka, kjer so opravljali kirurške posege in zdravili opekline, kožne in spolne bolezni, je leta 1896 postal dr. Karl Thalmann (1865–1938). Vodenje medicinskega oddelka, kjer so zdravili interne bolezni, in izolirnice za akutne nalezljive bolezni je po odhodu Arturja Mallyja prevzel Oskar Filaferra, ki so mu pomagali sekundarija dr. Jan Grubitsch in dr. Janez Majciger ter dr. Leonidas Chandras. Po nesreči Karla Thalmana oktobra 1917 je vodenje obeh bolnišničnih oddelkov za-

časno, do maja 1918, prevzel prim. dr. Oto Fuchs iz Kopesenya na Madžarskem (2).

Ob večinoma protislovensko nastrojenih avstrijskih zdravnikih je takrat delalo le malo slovenskih: dr. Vladimir Vrečko (služboval v letih 1913–1915), dr. Anton Horvat (služboval v letih 1913–1914), dr. Anton Čede (služboval leta 1914), dr. Josip Majcen (služboval v letih 1914–1918), dr. Vilko Marin (služboval v letih 1915–1918) idr. Politične spremembe ob koncu 1. svetovne vojne in boj za severno mejo pa so vendarle načeli tudi »trdnjavo nemštva« v mestni bolnišnici. Kadrovske razmere v mariborski bolnišnici ob koncu 1. svetovne vojne so odsevale razmerje med ponemčenim meščanstvom in slovensko govorečim prebivalstvom na Štajerskem, zaradi česar so številni slovenski zdravniki iskali poklicno priložnost v Ljubljani. Novonastala kraljevina Srgov, Hrvatov in Slovencev (SHS) z dvanajstimi milijoni prebivalcev je imela od leta 1917 popolno medicinsko fakulteto samo v Zagrebu in Beogradu, zdravnikov pa vse premalo (2).

Med obema vojnama

Z dekretom pokrajinske vlade v Ljubljani (15) je 1. 6. 1919 prišel na medicinski oddelek mariborske bolnišnice dr. Ivan Matko (1885–1945), na kirurški oddelek pa 1. 7. 1919 dr. Mirko Črnič (1884–1956). Tega leta ustanovljeni Oddelek za usesne in očesne bolezni je prevzel dr. Janko Dernovšek, dr. Hugon Robič pa leta 1920 Oddelek za kožne in spolne bolezni. Poleg zadnjega so se v letih do začetka 2. svetovne vojne iz prvotnega eksternega in medicinskega oddelka izločili interni, kirurški, otorinolaringološki, ginekološko-porodniški in infekcijski oddelek, rentgenski zavod in prosekturna ter pljučni odsek. Sestre usmiljenke so negovale bolnike vse do leta 1948 (2).

Mariborska mestna bolnišnica se je v času med obema vojnama pospešeno širila s prenovami in dozidavami. Kljub hitro naraščajočemu številu bolnikov in perečim kadrovskim težavam so zaposleni, med njimi številni izjemni zdravniki, na oddelkih izvajali uspešne reorganizacije; uvedene so bile številne nove terapije in zdravila. V strokovnem pogledu bolnišnica ni zaostajala za primerljivimi oddelki drugih evropskih bolnišnic.

Viri

- Pertl E. Pomembna stoletnica mariborske splošne bolnišnice (1855–1955). Arhiv Splošne bolnišnice Maribor.
- Minarik F. Iz najstarejše in starejše dobe mariborske bolnišnice. V: Zbornik Splošne bolnišnice v Mariboru. Maribor: Splošna bolnišnica v Mariboru, 1959: 33–4.
- Pertl E. Zgodovina mariborskega zdravstva. V: Maribor skozi stoletja (Razprave I). Maribor: Založba Obzorja, 1991: 565–82.
- Kuker A. Poročilo z dne 13. 8. 1839. VI. Krankenhaus Marburg. Deželni arhiv Gradec.
- Poročilo okrožnega urada deželnemu odboru. VI. Krankenhaus Marburg. Deželni arhiv Gradec.
- Teplý B. Ob stoletnici bolnišnice (neobjavljeno besedilo). Arhiv Splošne bolnišnice Maribor.
- Pirchegger H. Die Universitaet in Wandel der jahrhunderte. Beitrage zur Geschichte der Karl-Franzens, Universität zu Graz. Gradec: Karl-Franzens Universität, 1927: 13–4.
- Marburger Zeitung, 20. 7. 1862.
- Marburger Zeitung, 11. 7. 1883.
- Marburger Zeitung, 9. 12. 1863.
- Marburger Zeitung, 28. 2. 1866.
- Marburger Zeitung, 23. 2. 1868.
- Mally A. Gassen-, Strassen- und Plaetze-Buch, der Stadt Marburg an der Drau. Maribor, 1906: 16–6.
- Kovač M. Nastanek in razvoj rentgenološkega zavoda v Splošni bolnišnici v Mariboru. V: Zbornik Splošne bolnišnice v Mariboru. Maribor: Založba Obzorja, 1959: 209–28.
- Črnič M. Poslanstvo mariborske bolnišnice od 1919 do danes. V: Zbornik Splošne bolnišnice v Mariboru. Maribor: Založba Obzorja, 1959: 15–22.